

ÇAĞDAŞ İRAN YAZARLARINDAN ALİ DEŞTİ

Betül BİLGEN*

ALI DASHTİ, A MODERN STORY WRITER OF IRAN

Modern story-writing begins in the form of the historical novel with the works of writers like Mûsâ Nasrî and San'atizâdeh. Persian writers began to introduce social criticism into their novels. A favorite theme among these authors, brought up with a knowledge of western views of society was the problem of the Iraman woman and her social status.

If we wish to trace the course of story writing in Iran from the historical point of veiw, we must mention two extremenly well-known writers: 'Ali Dashti and Muhammad Hicazi side by side with Jamalzadeh and Hidayat. 'Ali Dashti is one of the most controversial figüre in the literature and politics of modern Iran. He was born into a middle class family with a strict background in 1896 in Karbalâ. His first contact with public life was through journalism daily paper called Shafâq-i Surkh, which he founded in 1921. The sharp editorials of this newspaper along with the political condour, that characterized the youthful Dashti often led him to prison or into exile. After the Second Jorld Jar he served as Iran's ambassador to Egypt and Lebanon for several years.

Dashti's works are under the titles: Ayyâm-i Mahbas (Prison Days, 1921), Fitna (1944), Saya (Shadow, 1946), Jâdü (1952), Hindu (1955).

ÖZET

İran, batı edebiyatından yapılan çeviriler vasıtasıyla Avrupa edebiyatı ve kültürü ile tanışmış, başlangıçta yazılan Farsça romanlar ve hikayeler, batı edebiyatı taklit edilerek kaleme alınmış, sonunda iran'da yeni bir roman yazarlığı meydana gelmiştir. İlk romanlar daha çok seyahatname

türünde yazılmış ya da tarihi konulan işlemiştir, daha sonraları sosyal içerikli konuların ağırlıklı olduğu, romanlar yazılmıştır. Çağdaş İran nesrinin roman ve hikaye alanındaki en ünlü isimleri Muhammed Hicazi, Muhammed Ali Cemalzade, Bozorg-i Alevi, Sadık Çubek, Celal Al-i Ahmed ve Muhammed Ergani'dir.

Bu dönemin diğer bir ünlü siması ise, asıl mesleği gazetecilik ve politika olan Ali Deşti'dir. 1896 yılında Kerbela'da doğan Ali Deşti, gençlik yıllarında gazete ve dergilerde yazdığı siyasi içerikli makaleler yüzünden birkaç defa hapse girmiş, ancak daha sonraları milletvekilliği, meclis senatosu temsilciliği ve Kahire'nin İran büyükelçiliği gibi önemli görevlerde de bulunmuştur.

Çağdaş İran edebiyatında ve politikasında önemli bir yeri olan, Arapçayı ve Fransızçayı çok iyi derecede bilen Deşti, 1981 yılında Tahran'da ölmüştür.

Hikayelerinde özellikle kadınların psikolojik tahlillerine değinen Deşti, kadının yaşadığı olaylara, toplumdaki yerine, üzerindeki aile ve toplum baskısına, hayallerine, üzüntülerine, çevresi tarafından dışlanma sebeplerine, kadın erkek eşitliğine, onların birbirleriyle olan ilişkilerine ve toplumun aksak yönlerine geniş bir yer vermiştir. Eserlerinde kullandığı dil son derece sade, açık ve akıcı olan Deşti'nin en önemli eserleri, Eyyam-i Mahbes, Saye, Fitne, Hindu ve Cadu'dur.

İran'ın batı dünyası ile politik ve ekonomik ilişkileri çok eski olmakla birlikte, Avrupa'nın İran üzerindeki olumlu etkileri, XIX. yüzyılın yansından itibaren görülmekte olup Kaçar Hanedanı'ndan Nasirü'd-din Şah'ın saltanatı zamanına (1848-1896) rastlamaktadır.¹

* Yrd.Doç.Dr.Betül Bilgen, A.Ü.D.T.C.F. Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyesi.

¹ Anbarcıoğlu, Meliha. Çağdaş İran Edebiyatında Nesir. D.T.C.F. Doğu Dilleri Dergisi, 4, 1 (1985) 1.

Bu dönemde her yönden bağımsız ve ileri bir ülkeye sahip olmak isteyen İranlı fikir ve sanat adamları, konuşmaları, propagandaları ve yazıları ile İranlı aydınları, ülkelerini zulüm ve istibdattan kurtarmak ve halkın haklarını korumak için 1890 yılında hükümet aleyhine ayaklandırmışlardır.

İran'da 1816 yılında ilk kez Tebriz'de çıkarılan gazeteden sonra, gün geçtikçe ilerleyen gazetecilik, okur yazar sayısının artmasına yardım etmiş, ayrıca Avrupa'dan çeviri yoluyla gelen yeni görüş ve düşüncelerin halk arasında süratle yayılmasını da sağlamıştır.²

1852 yılında Tahran'da açılan Darü'l-fünun okulu da, Fransızlardan oluşan eğitim ve öğretim kadrosuyla, öğrencilerin yabancı dil öğrenmelerini teşvik ederek onların batı kültürü ve uygarlığı ile daha yakından temas kurmalarında önemli bir rol oynamıştır.

1850 den 1906 da Meşrutiyetin ilanına kadar geçen süre, İranlı düşünce ve sanat adamları ve İranlılar için her yönden bir hazırlık devresi olmuş ve uzun mücadelelerden sonra istibdat rejimi kaldırılarak meşrutiyet idaresi getirilmiştir. Bu önemli olay her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da ülkede bazı önemli değişikliklerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Öyleki bu dönemdeki ilk nesir örneklerinin konusunu politika teşkil etmiştir. Ülke sorunlarını ele alan ve yazan gazetelerin, kamuoyunu uyarmak için yazdıkları makaleler saltanatın kudret ve nüfuzunu sarsmıştır.³

Toplumdaki çalkantılar doğal olarak önce yazarları ve şairleri etkilemiş, bundan da geleneksel klasik edebiyat büyük ölçüde etki altında kalmıştır.

Bu dönemde Fars nesinde iki önemli üslup kullanılmıştır. Birisi sade, akıcı, tabii bir üslup, ikincisi ise artistik üsluptur ve uzun bir süre Fars nesrine hakim olmuştur. Ancak sosyal yaşamın değişmesi ve Avrupa ile temas yüzünden bu tarz terk edilerek, dil, şekil, konu ve ifade bakımından büyük bir değişme ve yenilenme meydana gelmiştir.

² Rypka,Jan.History of Iranian Literature,Dordrecht, 1968,p.339.

³ Anbarcıoğlu,,a.g.m.s.3.

Yenilik taraftarları geniş halk kitlelerine hitap ettikleri için onların anlayabilecekleri, zevk alabilecekleri bir dil ve ifade kullanmışlardır. Nesir eskiye göre çok sade ve açık bir ifade kazanmıştır. Fars nesri, Avrupa nesir edebiyatının etkisinde kalarak dil ve üslubun yanısıra, şekil ve konu açısından da büyük yenilik göstermiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İran'da batı ile olan siyasi ve ticari ilişki yanında edebi ve fikri bir ilişki de kurulmuş, özellikle çeviri yoluyla batı edebiyatını İran'da tanıtmaya çalışanlar sade, açık, akıcı ve doğal bir ifade kullanmayı gerekli bulmuşlardır. Arapça kelime ve terkipler ayıklanmış ve edebi sanatlara pek rağbet edilmemiştir. Bunun sonunda yeni nesrin dil ve üslup özellikleri, her yazarın kişisel duygu, görüş ve düşüncelerini kolayca ifade edebilecek bir şekle gelmiştir. Dilin sadeleşmesi ve gelişmesinde en önemli rolü gazeteler oynamıştır.

İkinci önemli faktör ise batı dillerinden yapılan çevirilerdir.⁴ Batı edebiyatından yapılan çevirilerin çoğu başlangıçta Fransız edebiyatından yapılmıştır. İngiliz yazarlarından James Morier'in " The Adventures of Haji Baba of Ispahan " adlı romanı, Şeyh Ahmed Kirmani tarafından "Hacı Babayı İsfahani" ismiyle Farsçaya çevrilmiş ve ilk kez 1905 de basılmıştır. 1907 den sonraki çeviriler yalnızca Fransız edebiyatı ile sınırlı kalmayıp Türkçe, Almanca, İngilizce ve Rusça dillerinden de pek çok çeviriler yapılmıştır.⁵ İran'ın Avrupa edebiyatını ve kültürünü tanınması, Avrupai tarzda roman yazma düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. İlk roman yazarları tarihi konuları işlemişlerdir.⁶

İran'da, başlangıçta yazılan romanlar, batı edebiyatından çevrilen romanlar taklit edilerek kaleme alınmış, sonunda İran'da yeni bir roman yazarlığı meydana gelmiştir. İlk yazılan romanlar İran'ın sosyal ve edebi durumunu tenkit niteliğinde olup, İran'ın idari işlerinin düzeltilmesi, sosyal yaşam düzeyinin yükseltilmesi gibi dilek ve önerilerle doludur ve sosyal konulu romanlar arasında en ünlü olanı Müşfik Kazimi'nin 1925 de ikinci kez basılan "Tahran-ı Mahuf" adlı eseridir ve hakim tabakanın halk

⁴ Rypka, a.g.e.p.341-342.

⁵ Arvanpur. Yahya. Ez Saba Ta Nima. C.2. Tahran. 1372. s.237.

⁶ İsti'lami. Muhammed. Bugünkü İran Edebiyatı Hakkında Bir İnceleme. Çev. Dr. Mehmet Kanar. Ankara. 1981s.102.

tabakasına baskısını, sosyal çevrenin aksak yanlarını açık bir dille anlatmıştır.⁷

Eserlerinde sosyal ve ahlaki tenkitleri konu edinen romancılardan Muhammed Hicazi (d.1900) en tanınmış yazarlardan birisidir. Hicazi romanlarında olduğu kadar hikayelerinde de çeşitli sosyal meseleleri sade ve edebi bir dille anlatmaktadır. Muhammed Ali Cemalzade (d.1895), batılı tarzdaki İran romancılığının öncüsüdür ve kısa hikayelerinde sosyal eksikliklere değinir. Ali Muhammed Afgani'nin "Şovher-i Ahu Hanum" adlı romanı 1921 de basılmıştır ve İran edebiyatının ilk realist romanı olarak tanınmıştır.⁸

Çağdaş İran nesrinin yeni türlerinden küçük hikaye, İran edebiyatında romandan sonra yayılmaya başlamıştır. Bu türe ait ilk örnekler Bahar dergisinde bazı Avrupalı yazarların hikayelerinin çevirileri olarak çıkmıştır. Muhammed Ali Cemalzade Avrupalı anlamda hikayeciliğin öncüsüdür. Bu türün diğer bir temsilcisi Sadık Hidayet'tir (d,1902).Hidayet'in ele aldığı konular çok geniş ve çeşitlidir. Yine usta bir hikayeci olan Bozorg-i Alevi (d.1907), Cemalzade ve Sadık Hidayet tarzının temsilcisidir. Diğer ünlü hikayeciler ise Sadık Çubek (1916), Celal Al-ı Ahmed (d.1923) ve Abdurrahim Talibof (d.1834) dur.

Sonuç olarak İran edebiyatında nesir alanında, eserlerin geleneklere bağlı kalmaktan çok hayata bağlanıp, halkın sorunlarını dile getirerek toplumla kaynaşması, düşüncenin ön planda tutulmasında gazeteciliğin rol oynaması, sosyal ve politik temaların yanında kişisel duygu ve düşüncelere yer verilmesi, toplum ve insan ilişkileri üzerinde durulması yeni nesrin en önemli özellikleri olmuştur. Çağdaş İran nesrinin ortaya çıkıp gelişmesinden kısaca söz ettikten sonra, bu dönem edebiyatının önemli bir ismi olduğu halde gerek kendisi gerekse eserleri hakkında fazla araştırma yapılmamış olan Ali Deşti'nin hayatı, dili, üslubu, eserleri ve çağdaş İran edebiyatındaki yeri konusuna değinmek istiyoruz.

⁷ Rypka, Jan,a.g.e.p,391.

⁸ ÖnerToy.Olcav.İran Edebiyatında İlk Realist Roman.İran Şehinşahlığının 2500.Kıruluş Yılı dönümüne Armağan,(1971)373-383.

ALİ DEŞTİ (1896-1981)

Hayatı:Çağdaş İran nesrinin önde gelen isimlerinden birisi olan Alı Deşti, 1896 yılında Kerbela'da doğdu.⁹Orta halli dindar bir ailenin çocuğu idi.¹⁰ Babası Şeyh Abdü'l-Hüseyin Deşti, kendi asrının ünlü alimlerindendi ve dindarlığı ile tanınmıştı. Ali Deşti önceleri Kerbela'da. Necef'de ve Bağdat'da dini eğitim gördü. İlk tahsil yılları eski okullarda geçti. Zamanın büyük bilginlerinden olan Hacı Seyyid Hüseyin Feşareki ve Hacı Şeyh Abdü'l-Kerim Yezdi'den fıkıh eğitimi aldı.

Deşti, babası öldükten sonra 1916 yılında Bu Şehre doğru yola çıktı, oradan Borazcan'a, kızkardeşinin kocası olan Şeyh Muhammed Hüseyin Borazcani'nin yanına gitti. Birinci dünya savaşının başlarında Şiraz'a ulaştı, ondan sonra bir süre Isfahan'da kaldı ve oradan da 1919 yılında Tahran'a geldi.¹¹Deşti başkente geldiği sıralarda Tahranda karışıklık çıkmış ve Müsteşarü'l-Devle ve Muhteşemü'l-Saltana gibi bir grup kişi Kaşan'a sürülmüşlerdi. Deşti, ömrünün baharım olaylardan uzak, monoton ve sakın bir şekilde, alışılmış bir sükunet içinde geçirmişti ve artık dünya sahnesinde seyirci olarak kalmayı istemiyordu, muhalifler grubuna katılarak Ferruhi Yezdi, Hejir, Fedayi Alevi ve Şeyh Hüseyin Tahrani gibi o zamanın genç özgürlükçüleriyle birlikte mücadeleye başladı. Gazete ve dergilerde yönetim aleyhine makaleler yayınladı, bu faaliyet ve muhalefetin etkisiyle 1920 yılı yazında iki gün emniyette göz altında kaldı ve sonra Tahrandan sürüldü. Bir süre Kirmanşah'da ikamet ettikten sonra Tahran'a geldi ve tekrar siyasete başladı, yme siyasi makaleler yayınladı. Hükümet tarafından tekrar hapsedildi ve Seyyid Muhammed Sadık Tabatabayi'nin yardımıyla özgür kaldı.¹²Seyyid Ziyaü'd-din döneminde 1920 yılında Deşti, üçüncü kez hapse girdi. Bu üçüncü hapisliği sırasında ünlü eseri **Eyyam-i Mahbes'i** (Hapishane Günleri) oluşturan notları yazdı. Yine bu dönemde Ahmed Zağlul Paşa-yi Mısır'nın Fransızcadan Arapçaya tercüme ettiği Fransız yazar Gustave Le Bon'un "L'homme et les Societies Leurs Origines el Leur

⁹ Arvanpur.Ez Nima Ta Ruzgar-i Ma:Tarih-i Edeb-i Farsi-vi Muasir.C.3.Tahran.1376.s.318.

¹⁰ Kamshad.Hasan.Modern Persian Prose Literature.Cambridge.1966,s.64.

¹¹ Abidini.Hasan.Ferheng-i Pastan Nevisan-i Iran.Tahran.!369,s.79.

¹² Arvanpur.Ez Nima Ta Ruzgar-i Ma.s.319.

Histoire" isimli eserini "Nevamis-i Ruhiyye-i Tatavvur-i Milel" adıyla Arapçadan Farsçaya çevirdi.

Deşti, kendisinin de aralarında bulunduğu siyasi hükümlülerin serbest olmasından sonra, basın alemine adım attı. Basın hayatıyla ilk irtibatı gazetecilikle oldu. Başlangıçta üç aya yakın Sitare-yi İran gazetesinde başyazar olarak çalıştı ve yine hükümet aleyhine politik makaleler yazdı. Bu gazete kapatıldıktan sonra müstakil başka bir gazete yayınlamak amacıyla 1921 de "Şafak-i Sorh" (Kırmızı Şafak) gazetesinin ilk sayısını yayınladı ve 1930 yılına kadar editörlüğünü yaptı. Deşti tarafından idare edilen bu gazete, Tahran'm büyük ve saygın gazetelerinden birisiydi ve o zamanın seçkin yazarlarının birbirlerini görmek için biraraya geldikleri, kendi zevk ve anlayışlarına uygun yazılar yayınladıkları bir merkez idi.¹³ Daha sonra Sitare-yi İran gazetesi kapatılıp müdürü Saba kırbaçlanınca, Deşti, 14 Ferverdin 1301/3 Nisan 1922 tarihli Şafak-i Sorh gazetesinin onuncu sayısının başmakalesinde ve diğer birkaç makalede hükümete çatıp ağır bir dille eleştirmişti.¹⁴ Şafak-i Sorh 1935 yılında kapatılınca, Deşti bir kere daha hapse düştü. Hapiste iken aldığı notların birisinde şöyle söylemektedir: "Zaaf ve anarşinin darmadağınık ettiği, fakirliğin ve işsizliğin güçsüz ve karanlık bir hale getirdiği vatan, fedakarlık, tedbir ve vatan evlatlarının iradesinin kuvvetiyle ağır bir uykudan uyanmak istiyor, kadınlar kendi haklarına ve sosyal konumlarına ulaşıyorlar, eğitim genel ve mecburi oluyor, bütün bunlar ve diğer pek çok şey bu vatansever askerin sığınağında güvence altında oluyor..."¹⁵

Ali Deşti ilk defa 5. dönemde milletvekilliğine seçildi. 6-7-8-9. dönemlerde, Bu Şehr'den, 12. ve 13. dönemlerde Demavend'den, 14. dönemde de Tahran'dan milletvekili seçildi. Daha sonra meclis senatosu temsilciliği görevinde ve Kahire'nin İran büyükelçiliği gibi başka önemli memuriyetlerde de bulundu. 1946 yılında tekrar tutuklandı ve serbest kaldıktan sonra Avrupa'ya gitti, yaklaşık yirmi ay orada kaldı, 1948 de Tahran'a geri döndü.

¹³ Arvanpur. Ez Saba Ta Nima.s.312.

¹⁴ Arvanpur. Ez Nima Ta Ruzgar-i Ma.s.319-320.

¹⁵ Arvanpur. Ez Nima Ta Ruzgar-i Ma.s.321.

Başlangıçta ne yazarlıkta gözü vardı ne de siyaset konusunda yazılar yazmıştı. Her ne kadar daha önce Şiraz gazetelerinde sosyal ve edebi konularda birkaç makalesi yayınladıysa da, onun sonraları yayınlanan siyasi makalelerinin ateşi ve heyecanı öncekilerde asla yoktu. Kendisi bu konuda şöyle söylemektedir: "Benim, yaşamdaki seyahat çizgimi değiştiren en güçlü etken başbakan Vusukii'l-Devle idi. Ben de, annesinin babasının yaşadığı muhiti bir iş ve meslek elde etmek için terkedip Tahran'a gelen diğer İranlı gençler gibi Tahran'a geldim. Gazete yazarı ve siyasetçi olacağım asla aklımdan geçmiyordu. Vusukü'l-Devle'nin tıpkı bir kamçı gibi milli gurura tokat atması, beni yazmaya, siyasete ve gece bildirilen yayınlamaya, 2 nolu hapisaneye, Tahran'dan Kazvin'e yaya gitmeye, birkaç ay Kirmanşah'da sürgüne, darbe döneminin hapsine, gazete yazarlığına, Şafak-i Sorh gazetesinin kurulmasına ve diğer maceralara çekti."¹⁶

Modern İran edebiyatında ve politikasında önemli bir yeri olan Ali Deşti , her ne kadar gençliğinde gazeteciliği ve siyaseti düşünmüyorduysa da, günlük etkili bir gazete olan Şafak-i Sorh gazetesinin yazar ve editörü olmasından dolayı hapse düşüp sürgüne yollandı, ama başlangıçta yapmayı hiç düşünmediği bu uğraşlara yine de devam etti.

Arapça ve Fransızca'yı çok iyi bilen ve bu dillerden Farsçaya çeviriler de yapan Deşti, 1941 yılından itibaren birinci derecede bir yazar olarak meşhur oldu, **Fitne** isimli hikaye kitabının yayınlanmasıyla şöhreti zirveye ulaştı.

Geniş bir kitle tarafından sevilen ve özellikle kadınlar tarafından büyük ilgi gören Ali Deşti 1981 yılında Tahran'da öldü.

Edebi Kişiliği, üslubu: Çağdaş İran edebiyatının önde gelen isimlerinden ve çağdaş İran nesrinin parlak simalarından biri olan Ali Desti'nin bu kadar beğenilmesi, güçlü bir kaleme sahip gerçekçi bir yazar olmasından kaynaklanmaktadır. Eğer İran'da hikaye yazarlığına tarihi bir

¹⁶ İttılaat4Mahane,s.82,Dev,1333.

bakış açısıyla bakılacak olursa, Deşti'yi Muhammed Hicazi (d. 1900), Sadık Hidayet (d. 1902) ve Bozorg-i Alevi (1907) ile yanyana zikretmek gerekir.¹⁷

Deşti, politik meşguliyetleri olmasına rağmen tıpkı çağdaşı Muhammed Hicazi gibi eski tarzı göz önünde tutan bayrağı taşımaya devam etmiş ve popüler bir yazar olarak ünlenmiştir¹⁸

Deşti, her ne kadar başlangıçta bazı kesimler tarafından üst tabakanın yazarı olarak itham edilmişse de, aslında tam tersine bu kesimin çirkin yönlerini, aksak yanlarını ortaya koyan ve toplumun avam tabakasından da derin trajedileri¹⁹ yansıtan bir yazardır. Onun bir yazar olarak toplumdaki olayları ve kişileri çok iyi gözlemleyen keskin bir görüşü olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Olayları son derece basit ve öyle yalın bir şekilde anlatmaktadır ki, okuyucu o sahneyi adeta gözünün önünde canlı bir şekilde görebilmektedir. Deşti, kadınların sırlarından ve gizli dünyalarından haberdar olduğu gibi hayatın her köşesinden değişik kesitleri son derece güzel bir şekilde okuyucuya yansıtmasını bilmiştir.

Deşti, kendisini asla hikaye yazarı olarak görmemekte ve şöyle demektedir: "Ben iyi bir hikayeci değilim, sadece bazı görüşlerimi yazdım. Asıl mesleğim hikayecilik olmadığı için konularına çeşitlilik kazandırmaya uğraşmadım. Ben ne usta bir politikacı, ne maharetli bir hikaye yazarı ve ne de bir konuda ihtisas sahibi bir kişiyim."²⁰ Deşti mutlaka bu sözleri sadece tevazu olsun diye söylememiştir. Gerçekten de kendi asli işini yazarlık, özellikle de hikaye yazarlığı olarak görmemiştir. Ama yine de siyasi, sosyal konulardaki ve araştırma niteliğindeki makaleleri ile çevirilerine az da olsa, kaleminden bir hikaye tarzı ve motifi sızmış ve bunların her birisi arka arkaya basılmış, toplumda geniş bir okuyucu kitlesi bulmuş ve İran toplumunda belli bir etki yaratmıştır. Bu yüzden onu bir hikaye yazarının

¹⁷ Morrison, George, Julian Baldick, Shafi'i Kadkani. History of Persian Literature From The Beginning Of The Islamic Period To The Present Day. Leiden. 1981. p.43.

¹⁸ Kamshad. Modern Persian Prose Literature. p.64.

¹⁹ Fitne isimli kitabındaki Merg-i Mader (Annenin Ölümü) adlı hikayesi.

²⁰ Aryanpur. Ez Nima Ta Ruzgar-i Ma. 327.

seçkin sıfatıyla tanınamız ve edebiyat tarihindeki yerini iyi tayin etmemiz gerekir.²¹

Hapiste kaldığı dönemde Deşti'nin yanında Jean Jacques Rousseau (1712-1778) nun kitaplarının bulunduğunu, bu Fransız yazarının pek çok eserini okuduğunu, Alphonse de Lamartine (1790-1869) nin de onun ruhunu etkilediğini, Goethe (1749-1832) nin "Genç Werter"ini dikkatle gözden geçirdiğini, Gustave Le Bon'un eserlerini de çok sevdiğini kendi yazdığı notlardan öğrenmekteyiz.

Yazar, batı edebiyatının büyükleri arasında Anatole France (1844-1924) e daha çok ilgi duymuş, hatta onun yüzüncü doğum yılı münasebetiyle "Padişah-i Nesr" (Nesrin Padişahı) isimli makalesini yazmış ve 1944 yılında Restahiz-i İran gazetesinde yayınlamıştır. Onun hemen bütün eserlerini okuduğunu ve bu yazardan pek çok şey öğrendiğini bizzat kendisi söylemektedir.

Hikayelerinde Avrupai romandaki özelliklere sahip güzel hikayeler göze çarpar. Hayal gücünün, yaratıcılığının ve heyecanının gücü son derece belirgindir. Deşti, hikayelerinde özellikle kadınların ruh tahlilleri konusunda büyük bir güce ve beceriye sahiptir. Kendine özgü bir dikkatle, hatta büyük bir akıllılıkla ve nezaketle kadınların gizli ruh hallerini, iyi ve kötü duygularını açıklamayı başarmıştır. Hatta ona İran'ın Stefan Zvveig'i diyenler olmuştur.²² Olağanüstü bir hayal gücüne sahiptir. Her ne kadar kahramanların serüvenleri hayal gücüyle yaratılmışsa da, olaylar günlük hayatta karşılaşılan olayların aynısıdır. Yazar, kahramanlarının psikolojik tahlil ve değerlendirmelerini yaparken, aslında kahramanı aracılığıyla kendi duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir. Hikayelerinde ruhi heyecanlara ve insanlığın alını yazısına geniş bir yer vermiştir. Kendisinin de söylediği gibi Ali Deşti'nin asıl mesleği gazetecilik ve siyasettir. Hikayecilik her ne kadar hayatının temel çizgisi değilse de, bu alanda yeni bir çığır açanlardan sayılmaktadır. Görünen gerçekler dışında psikolojik duygu ve düşüncelere, zihinsel ve ruhsal olaylara yer vermiştir. Deşti, hikayelerinde olayları

²² Aryanpur, aym cser, s.328.

²³ Feridun-Kar. Suleha-vi Cavid. Tahran, 1336. s.328.

olduğu gibi gösterir. Konuşmalar günlük konuşmalar kadar sade ve akıcıdır. Aslında hikayelerinin konuları da görünüşte çok basittir.

Olaylar vasıtasıyla toplumun aksayan yönlerini dile getirmekle birlikte insanlık, onur, şefkat, doğruluk, sadakat, iyilik ve cesaret gibi insani özelliklere de sıkça değinir. Pek çok edebiyatçı , diğer çağdaş roman yazarları gibi Deşti'nin de düşüncelerinin ve eserlerinin incelenmesi gerektiğini vurgularlar.²³

Ali Deşti'nin oldukça uzun sayılabilecek hikayelerindeki kahramanlar, daima gerçek insanlardır. Kahramanların benlikleri ve kişilikleri anlatılan olaylarla mükemmel bir uyum sağlamaktadır. Bu hikayelerde okuyucuyu oyalayan veya onun merakını uyandıran karmakarışık, içice maceralar ve olaylar yoktur. Bazen olayların asıl kahramanı bizzat sahnede görünmez, okuyucu olayları ve kahramanı, onun dostlarından birinden, bir toplantı sırasındaki konuşmalardan öğrenir. Mesela, asıl kahramanın arkadaşı olan veya onu uzaktan tanıyan birisi bir toplantıya katılır. Bu kişi ya bizzat olayın şahitidir ya da kahraman kendisine başından geçenleri anlatmıştır. O da toplantıda hazır bulunanlara kahramanın macerasını açıklar.

Hikayeyi nakleden çok akıllıdır. Macerayı eksiksiz ve son derece ilgi çekici sahnelerle süsleyerek anlatır, sanki gece gündüz bu kişilerle birlikte olmuş ve hatta onların içlerindeki gizli düşünceleri ve duyguları izlemiş, bütün bunları dakikası dakikasına not edip yazmış izlenimini uyandırmaktadır.

Deşti'nin hikayeleri görünüşte birbirine çok benzer, gerçekte baş kahraman hep aynı kişiymiş gibi değişik sahnelerin adeta tek bir görüntüsü vardır. Geri planda ve asıl sahnenin arkasında, yine gizli aşk maceraları olan başka kadınlar ve erkekler görünürler, ancak bu kişiler teferruttur ve okuyucuya onların yaşamlarının ayrıntıları verilmez. Hikayeyi anlatan, kendi açıklamalarını ustaca bir incelikle ve planla, güzel sözlerle ve sahnelerle süsler, onların gizli saklı düşüncelerine ve ruhi hallerine değinir.

²³ İsti'lami,a.g.e.,s. 121.

Deşti'nin hikayelerini birkaç sayfada özetlemek çok zordur, çünkü okuyucunun, hikayenin anlatıcısının yani yazarının ruhunu ve duygularını anlayabilmesi için hikayenin tamamını baştan sona okuması gerekir.

Ali Deşti'nin eserlerinde kullandığı dil ise son derece sade ve akıcıdır. Halkın günlük dili, nazik ve mükemmel bir üslup ile seçtiği uyumlu kelime ve ibarelerle bir lirizm ve ritm içindedir.²⁴ Onun hikayecilik üslubu, genç yazarlar tarafından beğeni ile izlenen olumlu etkiler bırakmıştır. Mesela dönemin sevilen yazarlarından biri olan Simin Danişver (d.1922) in hikayelerinin konuları ve kahramanlarının özellikleriyle kişilikleri Deşti'nin hikayelerine ve kahramanlarına çok benzemektedir.²⁵ Aynı şekilde Behmen Fursi (d.1933)'nin "Mihman" isimli hikayesi de Deşti'nin ünlü **Fitne** adlı hikayesini hatırlatmaktadır.²⁶ Arapça kelimelere, süslü ve sanatlı cümlelere ve ibarelere yer vermeyen Deşti, argo kelimeler ve deyimler kullanmaktan da hep kaçınmıştır. Hikayelerinde kahramanların birbirlerine karşı hitapları son derece ölçülü ve saygılıdır. Saye'nin önsözünü yazan Lutf Ali Suretger bu konuda şöyle demektedir: "Deşti'nin kendine özgü bir üslubu vardır. Asi ve özgürlüğe tapan ruhu hiçbir şeye. hatta sarf ve nahivin alışılmış kurallarına ve geçerli olan terkiplerine boyun eğmez, zaman zaman birbirine pek de kolay bağlanmayan bazı cümleleri bile. onun açık ve akıcı anlatımını engelleyemez. Okuyucu onun ateş gibi mizacını hemen hissedecektir. Bütün bunlarla birlikte, o öyle ince ve yumuşaktır ki, gönlü güzel ve zarif bir aynaya benzer. Başlangıçta her ne kadar batı edebiyatından çevrilen romanlar tarzında, onları taklit ederek Farsça eserler vermişse de, Deşti sonunda kendi üslubunu bulmuştur. Eserlerinde, Farsça dil kurallarında yabancı kelimeleri çok kullandığı göze çarpar. Bazı eleştirmenler, bazı hikayelerinin konu ve üslup bakımından birbirine çok benzediğini ve monotonluk olduğunu söylerlerse de, bazıları onun üslubunu orijinal ve yeni bulduklarını belirtirler."²⁷

²⁴ Kamshad.Hasan.A Modern Persian Prose Reader,Cambridge,1968.s.48.

²⁵ Abidini.Hasan.Sad Sal-i Pastan Nevisi Der Iran.Tahran.1369,C.I.s.106.

²⁶ Abidini.aym eser,s.272.

²⁷ Deşti,Ali,Saye,Tahran,1349,s.8.

Deşti, ünlü eseri **Fitne'nin** 1948' de yapılan ikinci baskısının önsözünde, aldığı eleştirilere karşı eserini şöyle savunmaktadır: "Farsça dil kurallarından saptığımı söylüyorlar, bu olabilir. Yabancı kelimeleri çok kullandığımı söylüyorlar. Farsça karşılığı olan yabancı kelimeleri elbette kullanmak istemem, ancak Farsçada karşılığı olmayan birçok anlamlar ve kavramlar bulunduğundan bu yabancı kelimeleri kullanmak zorundayım."²⁸

Eserleri: Edebiyata aşına olan kişiler, şairlerin ve yazarların gücünü ve zevkini anlayabilmek için onların eserlerinden sadece birisini incelemenin yeterli olmayacağını bilirler.

Deşti'nin, **Fitne** isimli kitabı yayınlandığı gün, onun diğer eserlerini incelemeyen birçok kişi, onu, sadece kadın ruhunun tahlilini açıklama konusunda güçlü olan bir yazar olarak tanımışlardır. Oysa sosyal ve edebi makalelerden oluşan "**Saye**" adlı eseri, onu layık olduğu şekilde okuyucuya tanıtmaktadır.

Eserlerinde konu bakımından üç ayrııcı özellik etkili olduğu için Deşti'nin eserlerini üç grupta toplamak mümkündür. İlk eseri olan **Eyyam-i Mahbes** ile çeşitli sosyal içerikli makalelerinden oluşan **Saye**'yi birinci grup içinde saymak gerekir. İkinci grup eserleri, aşk ve diğer bazı sosyal konuların ağırlıklı olarak işlendiği **Fitne**, **Cadu** ve **Hindu** isimlerini taşıyan hikaye kitaplarıdır. Üçüncü grup eserleri ise İran'ın klasik şairleri hakkındaki incelemelerdir.

EYYAM-İ MAHBES (HAPİSHANE GÜNEERİ) : Destin'in ilk edebi eseridir. 1920 yılındaki ihtilal döneminde hapiste kaldığı kısa sürenin anılarını içerir. Gençlik dönemine ait olan bu eser onun sonraki eserlerinden çok farklıdır. Onun sosyal ve politik konulardaki görüş ve düşüncelerini yansıtır.

Eyyam-i Mahbes, ilk olarak 1921 yılında Şafak-i Sorh gazetesinde 1-15. sayılarda tefrika olarak yayınlanmış ve sonra 1924'de müstakil olarak basılmıştır. Eserin üçüncü basımının önsözünü yazan

²⁸ Deşti Ali, Fitne, Tahran.1327.s.3-7.

Müşfik Hemedani şöyle söylemektedir: "Deşti'nin **Eyyam-i Mahbes'i** ilk yayınlandığında İran'da garip bir patırtı kopardı, çünkü bu eser sadece asi ve özgür bir ruhun, zulme ve sosyal düzene karşı mücadelesinin basit bir açıklaması değil, aynı zamanda son yüzyıl edebiyatının en değerli hediyeslerinden birisidir. Üstelik bu ülkenin en hassas yıllarından birinde İran'ın tüm özgürlüklerinin ve meşrutiyet taraftarlarının düşüncesinin aynasıdır."²⁹

Deşti, bu eserin başında hapisane hakkındaki duygularını şu şekilde dile getirmektedir:"Düşünce ve hayal hapisanede de özgürdür, ancak muhakkak perişan ve karmakarışıktır. Aşağıdaki notlar hapisanenin kötü ortamının karanlığı ile karışık ve belki normal günler için hiç de hoş gitmeyen düşlerin ta kendisidir."³⁰

Başlangıçta kendi arkadaşlarından ve meslektaşları olan yazarlardan da şikayet eden, dönemin başbakanı Seyyid Ziyâü'd-din'i ağır bir dille eleştiren Deşti, sonra içinde bulunduğu hapisane ortamını tanımlayarak, kendi hislerini ve izlenimlerini açıklamaktadır. Siyasi suçlu olarak canilerle ve katillerle bir tutulmasını ve bir çatı altında olmasını üzüntüyle anlatmakta, özgür olup da özgürlüğün değerini bilmeyenleri eleştirmekle ve pek çok sosyal kurumu kınamaktadır. Yine bu konudaki duygularını şöyle yansıtmaktadır:"Hapisane ruha baskı yapıyor, düşünceyi öldürüyor, akli boğuyor, insanın onurunu ve metanetini ayaklar altına alıyor. Acaba bu penceresiz duvarlar, bu ağır kapılar, zindan dedikleri kapağı örtülü bu tabut, insan ruhuna zarar vermek için yeterli değil midir?"³¹

Kitabın 1934 yılında yapılan ikinci basımı, birinci basımından da çabuk tükenmiştir. Yayımcılar eseri tekrar basmak istediklerinde zamanın Kültür Bakanlığının ve sansür kurulunun engeliyle karşılaşmışlardır. 1935-1936 yıllarında Deşti'nin üçüncü defa hapse girmesinden sonraki ondört aylık döneme ait diğer notlarla birlikte ve Müşfik Hemedani'nin yazdığı

²⁹ Desti.Ali.Eyyam-i Mahbes.Tahran.1339.s.3.

³⁰ Aynı eser,s.6.

³¹ Eyyam-i Mahbes s.7-8.

önsözle eser üçüncü kez basılmıştır. Daha sonra politik makalelerini ve tutuklandıktan sonra yazılmış yaşam öyküsünü içeren notların da ilavesiyle dördüncü basımı yapılmıştır.

SAYE (GÖLGE): Ali Deşti'nin daha önce başkent dergilerinde ve gazetelerinde yayınlanmış olan çeşitli makaleleri, Saye adıyla bir kitapta toplanmış ve ilk defa 1946 yılında basılmıştır. Bu kitap, yazarın siyasi olmayan, edebi ve ahlaki eleştirilerini, değişik sosyal konuları, kendi duygu ve düşüncelerini içeren otuz dokuz makaleden oluşmaktadır. Lutf Ali Suretger kitabın önsözünde diyor ki: "Bu kitapta Deşti'nin sosyal ve edebi makalelerden oluşan yazıları, onun hassas ruhunun ve zevkinin aynası olarak değerlendirilecektir. Bu eser, yazarın tatlı sözünü tıpkı bir yaşam perdesi gibi gözler önüne serer ve onu layık olduğu şekilde tanıtır."³²

Guy de Maupassant (1850-1893), Cibran Halil (1883-1931), Maksimoviç Gorki (1868-1936) ve Anatole France (1844-1924)'dan da birkaç tercümenin yer aldığı bu eser incelendiğinde, Deşti'nin, uzmanlık alanı olmadığı halde insanlığın her türlü düşüncesinden, yaşamdan ve dünyadan, ahlak, felsefe ve toplum konularından kuvvetli ve doğru bir mantıkla bahsettiği açıkça görülmektedir. Bu makalelerinden Avrupa edebiyatını iyi tanıdığı, Arap diline ve Fransızcaya hakim olduğu, Stendhal, Dostoyevski gibi pek çok yazan okuyup, okuduğunu iyi hazmettiği ve tahlil ettiği, bu incelemelerin kalemine güç kazandırdığı, her konunun en iyi şekilde üstesinden geldiği ve konuları açık, sade bir şekilde dile getirdiği anlaşılmaktadır.

Saye'deki makaleler, monoton olmadığı gibi canlı, güzel ve ölçülüdür. Özellikle yazarın sosyal ve edebi eleştirileri ilgi çekicidir. Deşti, eleştiri konusunda sert, acımasız ve titizdir. Etkili ve kesin olması için eleştiriyi nasıl ve ne zaman yapacağını iyi bilir. İyi bir eleştirmenin asla dalkavukluk yapmaması gerektiğini savunur. Bu yüzden Saye çağdaş İran nesrinin önemli eserleri arasında sayılacak bir deneme koleksiyonudur.³³

³² Saye.s.7.

³³ Rypka,a.g.e.,p.416.

Hikayeleri : Deşti kendisini asla hikaye ya/an olarak görmemekte ve şunları demektedir: "Mükemmel bir hikaye yazarı değilim, romancılık iddiasında da değilim ve bu konuda hiç çalışmadım. Sadece arada bir değişiklik olsun diye birşeyler yazıyorum. Elbette eğer bir insanın mesleği romancılık ise hayal gücü zengin olmalı ve eserlerine çeşitlilik katmalıdır. Umarım genç yazarlar, Avrupa romanlarının çeşitli ve değişik üsluplarına aşına olup bu alanda benden daha iyi eserler yaratarak ustalık gösterirler."³⁴

Hikayelerinin asıl konusu, çeşitli kesimlerden gelen kadının toplumdaki yeri ve yaşadığı olaylardır. Hikayelerinde genel olarak kadının üzerindeki aile ve toplum baskısını, erkeklerin kadına bakış açısını, kadının toplumdaki statüsünü, erkeğin gözüyle kadının görevlerini, kadının duygu, düşünce ve isteklerini, hayal kırıklığı ile karamsarlığa düşüşünü, hatalarını, hayatlarını karanlık , kötümser duygularla yaşayan kadınların aşktaki hüznelerini, dostlarından yedikleri darbeleri, intihar etmeyi düşünme sebeplerini, boşanan kadının çevresi tarafından nasıl dışlandığını, kadın erkek eşitliğini, iyi bir eğitim almış çağdaş İran kadınının bile aslında toplumun süregelen alışkanlıklarının dışına çıkamayışını ve bocalayışını psikolojik tahlillerle ve adeta bir uzman gözüyle anlatmaktadır.

FİTNE: Ali Deşti'nin en ünlü hikaye derlemesidir. İlk basımı 1944 yılında yapılmış ve yazar bazı hikayelerinin birbirine çok benzediği, konularında monotonluk olduğu ve kadınlara karşı bir cephe oluşturmak amacıyla yazdığı hususunda eleştirilere uğramıştır. Kitabın 1949 da yapılan ikinci baskısında Deşti, bu eleştirileri yanıtlamış ve eserini şöyle savunmuştur:"Fitne'yi kadınlara karşı bir cephe oluşturmak için yazdığım düşüncesi yanlıştır ve gerçek değildir. Bu düşünce belki kalıplaşmış bir takım gelenek ve göreneklerden kaynaklanmıştır. Benim kadınlara karşı asla kötü bir düşüncem ve maksadım yoktur. Aksine bazı yerlerde erkekler tutarsız davranışları nedeniyle eleştirilmektedir. Eğer bir kadın yalana, iki yüzlülüğe ve içten pazarlıklı olmaya yöneliyorsa, bunun nedeni toplumsal koşullardır ve toplumdaki konumları onları böyle davranmaya mecbur etmiştir. Eğer kadın özgür olursa, özellikle ekonomik ve sosyal yönlerden

³⁴ Fitne, s. 6.

erkeklerle eşit haklara sahip olursa, durum daha farklı olur. Konularımı ve kahramanlarımı neden kötü ruhlu ve kötü huylu kadınlardan seçtiğime gelince, ben iyi bir hikayeci ve romancı değilim, ilginç tipleri, istisnai olayları anlatmayı tercih ederim. Eğer milyonlarca dürüst kadından söz etseydim, bunları anlatmanın bir ayrıcalığı olmazdı. Üstelik belirli insanların varlığı kadınların utanç kaynağı olmamalıdır, çünkü her kesimde kötü insan bulunur. Ayrıca yazar bir ahlakçı değil bir sanatkardır."³⁵

Deşti'nin yukarıdaki sözleri eğer dikkatle incelenecek olursa, onun bir kadın düşmanı olmadığı ve asla kadınları aşağılamayı düşünmediği açıkça görülecektir. Tam tersine o, kadınların toplumda her bakımdan erkeklerle eşit haklara sahip olmasının gerekliliğini ve toplum içinde kadının daha saygın bir yere ulaşmasının önemini vurgulamaktadır.

Adını , ilk hikayenin kadın kahramanının isminden alan bu kitap, onbir ayrı hikayeden oluşmaktadır. Bu hikayelerin isimleri sırasıyla şöyledir: Maecra-yi An Şeb (O Gecenin Macerası), Do Name (İki Mektup), Defter-i Şeşom (Altıncı Defter), Merg-i Mader (Annenin Ölümü), Aherin Melcea (Son Sığınak), Sukut ve Nigah-i To (Sessizlik ve Senin Bakışın), Asab-ı Mariz (Hastanın Sinirleri), Aherin Name (Son Mektup) ve Name-yı Yek Zen (Bir Kadının Mektubu). Fitne'deki hikayelerin çoğunda, Deşti, üst tabakadaki bazı uçuk, çapkın kadınların ve erkeklerin ilişkilerini ve kaprislerini anlatmaktadır. Bu karakterler genellikle birbirine benzemektedir. Çoğunlukla evli, oldukça güzel ve çekici, akıllı, bilgili, aydın, entelektüel, iyi eğitim almış yüksek tabakaya dahil bir kadınla çapkın, maceraya düşkün bir erkeğin ilişkileri ve yaşadıkları olaylar yansıtılmaktadır. Yazar, bu kesimdeki İran kadınının daha çok psikolojik durumuyla ilgilenmekte, ruhi tahliller yapmakta, olaylara felsefi bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Mesela; Fitne adlı hikayenin erkek kahramanı olan Hürmüz'ün ağzından aşk konusundaki görüşünü yazar şu şekilde açıklamaktadır: "Aşk bir tür hastalıktır ve hiç kimse hastalığın peşinden

³⁵ Fitne.s.6-7.

gitmez, hastalık gelip insanı bulur ve sonuçta tabiatı daha uygun olan kişi, bu hastalığa daha çabuk yakalanır."³⁶

Fitne isimli hikayeyi okuduktan sonra Deşti'yi hemen üst tabakanın yazan olarak itham edenler, aynı eser içindeki Merg-i Mader (Annenin Ölümü) ve Aherin Melcea (Son Sığınak) isimlerindeki hikayeleri okuyunca onun toplumun alt kesiminde yaşanan pek çok trajedik olaylara da aşına olduğunu ve üstelik bu olayları son derece güzel bir ifadeyle yansıttığını itiraf edeceklerdir.

Sonuç olarak, Deşti, bu hikayelerinde çeşitli kesimlerden gelen kadınları, yaşam tarzlarını, çok yönlü karmaşık duygularını, kadın ile erkeğin birbirlerine olan davranışlarındaki çelişkileri ele alıp son derece duygusal ve güzel tahliller yapmaktadır. Bu tahlillerde, iki yüzlülük, yalan, ihanet, sevgi, karşısındakine hükmetme arzusu, şefkat ve üzüntü gibi pek çok konu usta bir şekilde işlendiği için doğal olarak okuyucu da kendi hayatından bir kesit bulmaktadır.

HİNDU : Üç ayrı hikayeden oluşan bu kitap adını, ilk hikayenin kadın kahramanının adından almaktadır. Bu eserin ilk hikayesi olan Hindu, önce Tahran'da basılan Ruşenfıkr (Aydın Düşünce) dergisinin 1954 yılı Nevruz sayısında Ruya-yi Tela (Altın Rüya) adıyla yayınlanmıştır. İkinci basımı 1955 yılında yapılan bu kitabın önsözünü yazan İbrahim Ramazani bu eser hakkında şöyle söylemektedir:"**Hindu**, değerli yazar Ali Deşti'nin olgun düşüncesinden ve güçlü kaleminden çıkan mükemmel bir başka örnektir."³⁷

Diğer iki hikaye ise Ber Sahil-i Minayi (Mineli Sahilde) ve Do Şeb (İki Gece) isimlerini taşımaktadır.

Hindu isimli ilk hikayenin kadın kahramanı olan Hindu, kendisine aşık olan yüksek tahsilli, toplumda saygın bir yere sahip, modern görüşlü, dürüst ve çevresinde sevilen bir yazar olan bir erkeğin gözüyle okuyucuya tanıtılmaktadır. Konu olarak görünüşte basit bir aşk macerasını işleyen bu

³⁶ Fitne.s.10.

³⁷ Deşti, Ali,Hindu,Tahran, tarihsiz,s. 3.

hikayede de Deşti, yine kadın erkek ilişkisine, hikayenin kahramanlarının çeşitli ruh hallerine, duygu ve düşüncelerine yer vermektedir.

İkinci hikaye olan Ber Sahil-i Minayi'de ise, yazarın Monte Carlo'ya yaptığı ilk yolculuğunun ve izlenimlerinin akisleri görülmektedir. Bu hikayede okuyucunun, zaman zaman anlatılan yerlerin ve olayların sanki Deşti tarafından görülüp yaşandığı ve bu hikayeye aktarıldığı düşüncesine kapılması çok doğaldır. Hikayede Monte Carlo'ya gelen, buranın ünlü gazinosunda kumar oynayan ve büyük miktarlarda para kaybeden yabancıların, değişik ve karmaşık duygular içinde kalmaları, hikayenin baş kahramanı olan erkeğin bu gazinoda oldukça önemli sayılabilecek bir miktarda para kaybeden fakir ve esrareniz bir Fransız kızıyla tanışması, aralarındaki sıcak dostluk ve maddi durumu **hiç** de iyi olmayan bu zavallı kızın kumara başvurma sebepleri yine son derece mantıklı ve güzel psikolojik tahlillerle anlatılmaktadır.

CADU : Cadu, Şebahi Ez Paris (Paris'ten Bir Görüntü) ve Peleng (Kaplan) isimlerindeki üç ayrı hikayeyi içeren bu kitabın ilk hikayesi 1952 yılının Mordad-Dey (Ağustos- Aralık) ayları arasında İttılaat-i Mahname isimli dergide tefrika olarak yayınlanmıştır. Yine adını ilk hikayenin kadın kahramanından alan **Cadu**, konu bakımından Fitne'ye çok benzeyen bir aşk hikayesidir.

İkinci hikaye Şebahi Ez Paris, Deşti'nin 1948 yılında İttılaat dergisinin müdürü olan Ahmed Şehidi'ye Paris'ten yazdığı, Paris anılarını ve izlenimlerini anlattığı bir mektuptur. 1949 yılında bu derginin iki sayısında arka arkaya ve ufak değişikliklerle yayınlanmıştır.

Üçüncü hikaye Peleng ise, Amerika'nın New York şehrinde yaşayan İrec adındaki bir kişiye yazılan bir mektup hakkındadır.

Cadu isimli bu eserin İbrahim Saba tarafından yazılan manzum önsözünde, bu kitap hakkında şöyle denilmektedir:

"Ey Cadu hikayesini yazan sihirbaz, güzel bir hikaye yazdığın için kötü göz senden uzak olsun.

Aşkın manzarasına farklı bir renk verdin, güzel yüzlü sevgilinin yeni bir niteliğini yazdın.

O güzel güllün anısına yazdığım için, onun tazeliği, rengi ve kokusu ortadadır.

Onun kıvrık saçının anısına böyle bir hikaye yazdığım için o saç ile övünürüm.

Böyle güzel ve hoş bir hikaye yazdığına göre senin ilham kaynağın kimdir ey sihirbaz..

Kısacası ey aşk ustası senin şaheserin, sanatın mucizesidir, çünkü sen Cadu'yu yazdın.³⁸

Deşti'nin üçüncü grup eserlerini ise, büyük klasik İran şairlerinin kişilikleri, düşünceleri ve eserleri ile ilgili incelemeleri teşkil etmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- 1) Nakşi Ez Haliz, Tahran, 1336.
- 2) Seyri Der Divan-i Şems-i Tebrizi, Tahran, 1337.
- 3) Kalemrov-i Sa'di, 1338.
- 4) Şa'ir-i Dir Aşina (Hakani-yi Şirvani), Tahran, 1341.
- 5) Demi Be Hayyam, Tahran, 1344.
- 6) Perde-yi Pendar, Tahran, Ruzname-yi İttılaat, 1353.
- 7) Pencah o Penc, Tahran, 1354.

Yabancı yazarların eserlerinden yaptığı tercümelemler ise şunlardır:

Fransız yazar Samuel Smiles'in Self Help isimli eserini "İtimad Be Nefs" adıyla Fransızcadan Farsçaya çevirmiş ve bu kitap 1926 yılında Tahran'da basılmıştır. Gustave Le Bon'un Ahmed Zağlul Paşa tarafından Arapçaya tercüme edilen L'homme et les Societes, Leurs Origines et leur Histoire adlı eserini "Nevamis-i Tatavvur-i Milel" adı altında Arapçadan Farsçaya tercüme etmiş ve kitap 1923 yılında Tahran'da basılmıştır. Yine Ahmed Zağlul Paşa tarafından Arapçaya çevrilen Edmond Demolin'in A quoi tient la superiorite des Anglo-saxons'unu "Tevekkof-i Anglo-saxons" ismiyle Farsçaya tercüme etmiş, kitap 1923 yılında Tahran'da basılmıştır.

³⁸ Deşti.Ali.Cadu.Tahran.1948.

BİBLİYOGRAFYA

- Abldini, Hasan**, Ferheng-i Dastan Nevisan-i İran, Tahran, 1369.
- _____, Sed Sal-i Dastan Nevisi Der İran, C.I, Tahran, 1369.
- Anbarcıoğlu, Meliha**, Çağdaş İran Edebiyatında Nesir, D.C.T.F.Doğu Dillen Dergisi, IV, I, Ankara. 1985.
- Aryanpur, Yahya**, Ez Nima Ta Ruzgar-i Ma, C.III, Tahran, 1376.
- _____. Ez Saba Ta Nima, C.II, Tahran, 1372.
- Deşti, Ali**, Cadu, Tahran, 1331.
- _____, Eyyam-i Mahbes, Tahran, 1339.
- _____, Fitne, Tahran, 1328.
- _____, Hindu, Tahran, 1333.
- _____, Saye, Tahran, 1349.
- Feridun-Kar**, Şuleha-yi Cavid, Tahran, 1336.
- İttılaat-i Mahane**, sayı, 82, Tahran, 1333.
- İsti'lami, Muhammed**, Bugünkü İran Edebiyatı Hakkında Bir İnceleme, çev:Dr.Mehmet Kanar, Ankara, 1981.
- Kanshad, Hasan**, A Modern Persian Prose Reader, Cambridge, 1968.
- _____, Modern Persian Prose Literature, Cambridge, 1966.
- Morrison, George, Julian Baldick, Shafi'i Kadkani, History Of Persian Literature From The Beginning Of The Islamic Period To The Preseni Day, Leiden, 1981.
- Önertoy, Olcay**, İran Edebiyatında İlk Realist Roman, İran Şehinşahlığının 2500.Kuruluş Yıldönümüne Armağan, İstanbul, 1971.
- Rypka, Jan**, History Of Iranian Literature, Dordrecht, 1968.